

Екологічний менеджмент

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент» складена відповідно до освітньо-професійної програми Менеджмент підприємства спеціальності 073 Менеджмент галузі знань 07 Управління та адміністрування.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є процес екологічного менеджменту.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальна дисципліна «Екологічний менеджмент» пов'язано з такими дисциплінами, як «Менеджмент», «Економіка підприємства», «Маркетинг», «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємств», «Організація та планування діяльності підприємства», «Сталий розвиток сільських територій», «Управління витратами», «Управління конкурентоспроможністю підприємства», «Менеджмент якості підприємства», «Стратегічне управління», «Ризик-менеджмент», «Управління інноваціями».

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент» є засвоєння сутності та процесу формування системи екологічного менеджменту на підприємстві; оволодіння новітніми досягненнями в галузі сучасної екології і провідним вітчизняним та зарубіжним досвідом у сфері раціонального природокористування, ресурсозбереження, екологічного менеджменту, екологічного аудиту, знаннями регіональної, національної й міжнародної екологічної політики.

1.2. Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент» є вивчення концепції, цілей, функцій екологічного управління; формування цілісного уявлення про біосферу, її склад, функціонування, причини деградації, перспективи виходу з кризи, взаємозалежність економіки й екології; визначення основних термінів, понять, законів функціонування екології, форм життя та типів екосистем, основні напрями сучасних екологічних досліджень; оцінку сучасного екологічного стану України та її основних регіонів і галузей, визначення причин виникнення еколого-економічної кризи, шляхів виходу з неї; ознайомлення з природоохоронним законодавством України, міжнародними конвенціями та угодами; розкриття наукових основ народногосподарських проблем (раціонального використання природних ресурсів, захист довкілля від забруднення, збереження еталонів природи), формування знань про позитивні етнекологічні особливості господарювання, основні поняття сталого розвитку; виховання почуття відповідальності за стан довкілля, усвідомлення людини як частки природи, свідомості щодо необхідності дотримання природоохоронного законодавства; здобуття відповідного обсягу теоретичних знань з екології, орієнтованих на майбутню галузеву діяльність; розвиток необхідного обсягу практичних екологічних знань у галузі охорони довкілля та раціонального природокористування, уміння самостійно аналізувати й моделювати екологічні ситуації з орієнтацією на управління ними; визначення розміру плати за забруднення навколишнього середовища; визначення шляхів і методів оптимізації взаємовідносин з природою, підвищення ефективності природокористування та охорони довкілля України; засвоєння основ екологічного менеджменту, аудиту і маркетингу, гармонійного розвитку суспільства; аналіз особливостей функціонування екологічних служб підприємства.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у здобувачів вищої освіти має бути сформовані наступні компетентності:

загальні:

здатність реалізувати свої права і обов'язки як члени суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями;
здатність до адаптації та дій у новій ситуації;
цінування та повага до різноманітності та мультикультурності.

фахові:

здатність діяти соціально відповідально і свідомо;
здатність обирати та використовувати сучасний інструментарій менеджменту;
розуміти принципи психології та використовувати їх у професійній діяльності;
здатність формувати та демонструвати лідерські якості та поведінкові навички.

1.4 Програмні результати навчання:

Знати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Оцінювати правові, соціальні та економічні наслідки функціонування організації.

Демонструвати здатність діяти соціально відповідально та громадсько свідомо на основі етичних міркувань (мотивів), повагу до різноманітності та міжкультурності.

Демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 години / 4 кредитів ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Науково-методичні засади екологічного менеджменту

Узагальнююча картина сучасної кризової ситуації у взаємовідносинах між суспільством і природою. Основні екологічні проблеми сучасності.

Визначення екологічного менеджменту, розкриття його специфіки. Зв'язок його з іншими науками. Основні цілі та завдання екологічного менеджменту. Загальні поняття принципів екологічного менеджменту.

Поняття форм і методів природокористування. Загальні методи управління природокористуванням, їх характеристика. Специфічні методи управління природокористуванням; економічна оцінка природних ресурсів, екологічна експертиза, моніторинг стану довкілля і природних ресурсів, методи екологічного районування територій, картографування, натурних обстежень, метод оптимальності. Характеристика різноманітних форм екологічного менеджменту.

Тема 2. Інструменти екологічного менеджменту

Інструменти планування та попередження шкідливого впливу господарчої діяльності на довкілля. Інструменти регулювання. Значення інструментів системно-екологічного підходу: взаємозв'язок екологічного аудиту, екологічного контролю та інспектування. Економічні інструменти, їх суть та перспективи впровадження в Україні. Інструменти впливу на суспільну свідомість, їх особливості та взаємозв'язок з іншими інструментами. Адміністративно-командні та ринково-орієнтовані інструменти впровадження екологічної політики. їх особливості в розвинутих країнах світу та в Україні.

Поняття екологічного ліцензування. Ліцензії в області охорони навколишнього середовища та ліцензії на природокористування. Види екологічних ліцензій, їх призначення та законодавчо-правові основи.

Поняття екологічної сертифікації. Види екологічної сертифікації. Переваги та труднощі у розвитку екологічної сертифікації. Законодавчі та нормативні документи в сфері екологічної сертифікації.

Поняття екологічного страхування, його призначення. Система екологічного страхування. Класифікація видів екологічного страхування, їх принципові особливості. Об'єкти і суб'єкти екологічного страхування.

Тема 3. Система державного екологічного менеджменту

Сутність системи державного управління природокористуванням. Дві форми в управлінні природокористуванням – через організацію економічної діяльності та управління безпосередньо природними ресурсами і об'єктами та станом довкілля. Структура та функції органів влади в екологічній сфері. Органи загальної компетенції і органи спеціальної компетенції. Повноваження державних органів виконавчої влади у сфері природокористування.

Особливості правового регулювання в екологічній сфері. Закон та Директивні рішення про охорону навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів. Екологічні нормативи та стандарти (ГДЗ, ГДК, ГДС, ГДН, Екологічна експертиза, екологічна паспортизація природних і техногенних об'єктів). Правові основи діяльності підприємств при використанні різних видів природних ресурсів у відповідності з вимогами екологічної безпеки.

Тема 4. Сутність, методи та технології екологічного аудиту

Приватизаційний екологічний аудит, основні напрями, значення та законодавча база за умов перехідної економіки. Інвестиційний екологічний аудит, його функції та основні задачі. Роль інвестиційного екоаудиту в умовах розвитку ринкової економіки. Енергетичний аудит як вид технічного галузевого екоаудиту. Головна мета, порядок проведення енергетичного екоаудиту. Комплексний експрес-аудит підприємств, що модернізуються. Екологічний аудит окремих видів діяльності промислового підприємства (господарського об'єкта, організації). Аудит викидів в атмосферу, аудит скидів у водні об'єкти, аудит відходів виробництва. Аудит мінімізації відходів виробництва. Основне призначення, порядок здійснення аудиту. Екологічний аудит на ринку екологічної продукції. Застосування принципу «оцінки повного життєвого циклу продукції». Аудит відповідності діяльності підприємства (організації) вимогам забезпечення техногенної та екологічної безпеки. Аудит висновків експертизи. Аудит ліцензій. Аудит сертифікатів на випуск продукції. Аудит декларації про екологічну безпеку.

Поняття системи екологічного менеджменту і аудиту (EMAS). Сфера застосування аудиту системи менеджменту якості продукції та системи управління навколишнім середовищем. Нормативна основа здійснення аудитів, їх значення для підприємств. Загальні вимоги до діяльності в сфері аудиту відповідно до міжнародних стандартів. Критерії аудиту. Сторони аудиту, їх обов'язки та взаємозв'язок. Принципи проведення аудиту систем менеджменту. Вимоги до розроблення програми аудиту. Сфери відповідальності при проведенні аудитів.

Поняття «кадри», «керівні кадри», «кадрова політика». Сучасна державна природоохоронна кадрова політика. Принципи здійснення природоохоронної кадрової політики. Система управління кадрами природоохоронних державних служб. Структура, функції організація роботи природоохоронних кадрових підрозділів. Вимоги до кваліфікації, компетентності та особистих якостей аудиторів систем менеджменту якості та екологічних аудиторів. Роль провідного аудитора, його основні функції. Порядок формування аудиторської групи. Вимоги до рядових аудиторів. Розподіл обов'язків між членами аудиторської групи.

3. Рекомендовані джерела інформації:

1. Абалкіна І. Л. Страхование екологіческих рисков (из практики США). Москва : ИНФРА-М, 1998. 88 с.
2. Агаркова Н. В., Качинський А. Б., Степаненко А. В. Регіональний вимір екологічної безпеки України з урахуванням загроз виникнення техногенних і природних катастроф. Київ : НІСД, 1996. 76 с.
3. Адаменко О., Міщенко Л. Екологічний аудит територій. Івано-Франківськ: Факел, 2000. 341 с.
4. Бабіна Ю. В., Бобров А. Л. Основы экологического менеджмента : учеб. пособ. / Москва : Диалог-МГУ, 2000. 16 с.

5. Бобровський А. Л. Екологічний менеджмент : підруч. Суми: ВТД «Університетська книга», 2009. 586 с.
6. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
7. Галушкіна Т. П., Харичков С. К. Экологический менеджмент в Украине: реалии и перспективы. Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 1998. 107 с.
8. Декрет Кабінету Міністрів України від 17 березня 1993 р. № 24-93 «Про податок на промисел». URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
9. ДСТУ ISO 14001-97. Системи управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування. URL: <http://document.ua/sistemy-upravlenija-okruzhayushei-sredoi.-sostav-i-opisanie--nor3059.html>
10. ДСТУ ISO 14004-97. Системи управління навколишнім середовищем. Загальні настанови щодо принципів управління, систем та засобів забезпечення. URL: <http://document.ua/sistemy-upravlenija-okruzhayushei-sredoi.-obshie-rukovodjash-nor3060.html>
11. ДСТУ ISO 14010-97. Настанови щодо екологічного аудиту. Загальні принципи. URL: <http://document.ua/rukovodjashie-ukazaniya-po-osushestvleniyu-yekologicheskogo--nor3061.html>
12. ДСТУ ISO 14011-97. Настанови щодо екологічного аудиту. Процедури аудиту. Аудит систем управління навколишнім середовищем. URL: <http://document.ua/rukovodjashie-ukazaniya-po-osushestvleniyu-yekologicheskogo--nor3062.html>
13. ДСТУ ISO 14012-97. Настанови щодо екологічного аудиту. Кваліфікаційні вимоги до аудиторів з екології. URL: <http://document.ua/rukovodjashie-ukazaniya-po-osushestvleniyu-yekologicheskogo--nor3063.html>
14. Екологічне право України / за ред. В. К. Попова, А. П. Гетьмана. Київ: «Криниця», 2001. 480 с.
15. Екологічний менеджмент : навч. посіб. / За ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк. Київ : Знання, 2006. 366 с.
16. Екологічний менеджмент : Зб. наук. пр. / За ред. В. А. Гайченка. Київ: МАУП, 2006. 266 с.
17. Качинський А. Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення. Київ: НІСД, 2001. 312 с.
18. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 352 с.
19. Корсак К. В., Плахотнік О. В. Основи екології : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 296 с.
20. Лук'янихін В. О. Екологічний менеджмент у системі управління збалансованим розвитком. Суми: ВТД «Університетська книга», 2002. 314 с.
21. Лукьянихин В. А., Петрушенко Н. Н. Экологический менеджмент: принципы и методы. Сумы: ИТД «Университетская книга», 2004. 408 с.

Укладач: Дорофєєв О. В., к.е.н., доцент, професор кафедри публічного управління та адміністрування